

Вшанування пам'яті та офіційні репрезентації жертв Корюківської трагедії 1943 року

Досліджуються офіційні репрезентації Корюківської трагедії 1943 року у комуністичній Україні з перспективи політики комеморації.

Ключові слова: Корюківська трагедія 1943 року, меморіалізація, комеморація, репрезентації.

Друга Світова війна залишила сильний відбиток на пам'яті українців. Незліченні жертви, її травматичний вплив на свідомість і психіку людей, полегшення від її закінчення, радість Перемоги, вкупі із практиками вшанування пам'яті полеглих та святкуванням Перемоги у Радянському Союзі та незалежній Україні спричинилися до визнання Другої Світової війни/Великої Вітчизняної війни як однієї із найважливіших подій ХХ століття в українській історії. Власне, із цієї дуальністю – використовуючи термінологію Я.Ассмана – комунікативної пам'яті, тобто залишків минулого в мові і комунікації, включно із здатністю спілкування за допомогою мови, і культурної пам'яті, тобто передачею історичної свідомості та історичного знання через різноманітні матеріальні об'єкти та практики, в першу чергу меморіальні, постійно стикаєшся при спробі «схопити» змінний контекст «образів минулого».

Вивчення політики комеморації¹ та символічних практик, як тих, що здійснюються в межах політики комеморації, так і тих, що їй опонують або виникають та існують незалежно чи паралельно практикам, ініційованих та здійснюваних державою, являється чудовим інструментом задля пояснення «траєкторій пам'яті» певних історичних образів. Власне йдеться про історичний підхід до пам'яті, коли як визначає М.Мацуда «завдання повинно полягати в тому, щоб реісторизувати пам'ять та показати яким чином вона стала настільки безнадійно заплутаною частиною минулого» [13, с.16].

Дана стаття присвячена політиці комеморації та меморіалізації, пов'язаним із Корюківською трагедією 1943 року, яка вважається найбільшим масовим вбивством нацистами українського мирного населення під час Другої Світової війни. Тоді за два дні, 1 та 2 березня в ході відплатної акції за дії радянських партизан було вбито близько 7 тисяч жителів чернігівського містечка Корюківка, а все місто спалене вщент. Як показало розслідування та експертизи обласної комісії з розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників у Корюківці, смерть було заподіяно «шляхом розстрілу з автомата, розстрілу зі станкового кулемета, фізичного насильства тупою зброєю з роздробленням кісток черепа та хребцевого стовпа в шийній ділянці... спалюванням живих людей – чоловіків, жінок і дітей» [2].

2011 року Президентом України В.Януковичем було підписано Указ «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії» [11], в якому вперше за весь час із дня трагедії на вищому державному рівні було згадано про цю подію та передбачено проведення низки науково-дослідницьких та меморіальних заходів із вшанування пам'яті жертв найбільшого масового вбивства мирного українського населення під час Другої Світової війни. Постає питання про те чому саме зараз, а не в інший час, в Україні повернулися до Корюківської трагедії. В чому полягає специфіка історичного моменту?

Але перед цим звернемося до офіційних репрезентацій Корюківської трагедії в Радянській Україні. Робоча гіпотеза полягає в тому, що в такому ідеологізованому суспільстві, яким був колишній Радянський Союз, офіційні репрезентації Корюківської трагедії мали строго відповідати політиці пам'яті щодо Великої Вітчизняної війни та витвореній в її межах політиці комеморації. Разом з тим, зважаючи на глибокий травматичний ефект від масового вбивства цілих сімей та родів, питання напівофіційних

¹ Під політикою комеморації я розумію створення офіційних образів минулого, які «зберігаються» у різних типах текстів, промовах державних чиновників, музеях, пам'ятниках тощо.

практик та їх впливу на офіційні репрезентації залишається відкритим. Чи на прикладі вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії можна вести мову про вплив суспільства на офіційні радянські репрезентації?

Подивимося на меморіалізацію Корюківської трагедії через призму радянської комеморативної політики щодо Великої Вітчизняної війни, а для цього означимо її етапи та їх особливості. До 1953 року Сталін уникав масових заходів, пов'язаних із війною, очевидно не бажаючи привертати увагу до своїх військових прорахунків. У вибудованій ним системі прийняття рішень, його воля транслировалася на нижчі щаблі практично без змін. Крім того, пам'ять про минулі страждання була надто живою, а надії багатьох людей на лібералізацію режиму не справдилися, тому роз'ятрювання колишніх ран не входило до планів Вождя. Що стосується, офіційних репрезентацій героїв та жертв війни у цей період, то вони оберталися навколо комуністичної ідентичності. Злочинцями були не лише нацисти, але й весь імперіалістичний, за визначенням, «фашистський» захід, якого ще потрібно було перемогти. Офіційна пропаганда уникала наголосення на національності жертв війни, наголос робився на героїзмі і стражданнях комуністів, очолюваних партією.

Репрезентації Великої Вітчизняної війни стали особливо важливими для легітимації комуністичного режиму починаючи із 1956 року та набули своєї канонічної форми за Брежнєва. Йоанна Вавржиняк [14], використовуючи тексти іншого польського історика М.Заремби, на прикладі комуністичної Польщі, пише, що із 1956 року суспільна модель «сильна держава – атомізоване суспільство», характерна для СРСР за Сталіна, поступово змінилася на модель «групових інтересів» [15]. Основою цих змін став факт, що влада почала шукати легітимацію у суспільства, також шляхом офіційних репрезентацій війни, в яких боротьбу проти нацистів вже вели не лише комуністи, а весь радянський народ.

Розпочалася масова кампанія меморіалізації героїв та жертв Великої Вітчизняної війни, що не залишила в стороні і Корюківку. Частина з встановлених пам'ятників стосувалася благоустрою захоронень часів війни. Відповідно до прийнятих у кінці 1950–х нормативних актів на кожній могилі мав з'явитися пам'ятний знак. На військових і міських кладовищах зводилися монументальні пам'ятники із зображенням воїна, ставилися огорожі. Одиночні могили мали бути перенесені на найближчі військові і громадянські кладовища або в інше місце. У Корюківці таким місцем стала Площа Гарнієра, куди у кінці 1950–х років було перенесено захоронення із урочища Гай неподалік Корюківки. Сама процедура перезахоронення повинна була проходити в почесній обстановці. Як зазначають Н.Конрадова та А.Рилєєва «перенесення могил, встановлення правил їх оформлення, покладання квітів в День Перемоги, говорили про цілеспрямовану політику формування місць пам'яті» [5].

Натомість могили жертв масового вбивства березня 1943 року не були впорядковані та об'єднані. Первинне їх захоронення здійснювали родичі вбитих та інші люди, які невдовзі по тому прибули на згарище, яке залишилося після нацистської акції відплати. Вони ж пізніше організовували поодинокі перезахоронення з власної ініціативи та за власний кошт. Як зазначають співробітники Корюківського музею, на сьогодні в Корюківці знаходиться велика кількість поховань на території підвір'їв, біля хат, на тротуарах, на узбіччі доріг, на кладовищах, в лісі на околицях. Ці приватні поховання не стояли на обліку в міських органах влади, а з часом через виїзд або смерть тих, хто доглядав, виявилися покинутими [6]. Очікується, що перепоховання цих людей буде здійснене на території Меморіального комплексу пам'яті жителів населених пунктів України, знищених фашистськими окупантами, який планується спорудити на виконання Указу Президента України. Наразі ж вся Корюківка є великим кладовищем, частина із могил якого не доглядається.

На початку 1960–х років на околиці Корюківки в урочищі Криниці на місці розстрілу у 1942 році 80 мирних жителів було зведено пам'ятник, що представляв собою фігури жінки та партизана. На площі Гарнієра, яка носить ім'я героя Громадянської війни О.М. Гарнієра, знаходиться постамент Воїну–визволителю.

Встановлення згаданих вище пам'ятників цілком збіглося із стандартним набором радянських меморіальних заходів. В 1960–ті роки «меморіалізація» набуває державного розмаху. На рівні дрібних населених пунктів все активніше встановлюють великі

меморіали та пам'ятники, а в містах, що мали ключове значення в історії Великої Вітчизняної війни починається будівництво грандіозних комплексів. Якраз в цей період створюється радянський репрезентативний війни. «Поступово окремі художні типи і складові пам'ятника складаються у впізнаваний, стандартний меморіальний «тезаурус»; в скульптурі і архітектурі, поезії, музиці, літературі і образотворчому мистецтві оформляється канон зображення і трактування солдатського подвигу, людської жертви і перемоги радянської ідеології... Це, по-перше, нефігуративні пластичні композиції, які визначають значимість місця і події (гранітні чи бетонні конструкції, стели, стіни); по-друге, скульптура – солдати (образ мужнього воїна–захисника, жінки (образ жінки–матері, іноді з дитиною, партизани, ... нарешті Вічний вогонь чи зображення факела [5].

У період 1960–80 рр. почав зростати «партизанський» вимір Великої Вітчизняної війни. Тоді ж за сприяння районних і сільських органів влади та за участю громадських організацій було виготовлено та встановлено тисячі пам'ятників та обелісків у місцях захоронення загиблих партизанів і підпільників [8;с.201].

Оскільки Корюківщина була партизанським краєм із доволі активним партизанським опором, то і репрезентації Великої Вітчизняної війни, в тому числі і Корюківської трагедії, містили посилання на партизан. Так, У Корюківці на місці ресторану, в якому в березні 1943 року проводилися масові розстріли у 1962 році було споруджено пам'ятник «Жертвам фашизму», що представляв собою скульптуру партизана із рушницею і прапором. Як бачимо прямого віднесення до подій березня 1943 року немає; про це має символізувати лише назва постаменту, проте якщо спробувати подумати комплексно, то мабуть, всі елементи радянської комеморації мали б зливатися, а саме героїзація партизан, єдність партії та народу із пам'яттю про жертв масового вбивства. У 1975 році цей пам'ятник заміняли на Меморіал на честь героїчного опору жителів Корюківщини гітлерівським загарбникам, до якого я повернуся пізніше.

Якщо ж говорити про репрезентації Корюківської трагедії у 1960–1970-х роках і навіть за незалежної України, то слід зазначити, масове вбивство в Корюківці здебільшого представлялося саме в рамках партизанського нарративу боротьби народу проти окупантів та звірств окупантів, що наприклад підтверджує експозиція Корюківського історичного музею, в якому події 1–2 березня 1943 року розміщуються у «партизанському» залі.

Взагалі про травматичні події, які наголошували на віктимності, величезних стражданнях і понесених жертвах в ранніх репрезентаціях Великої Вітчизняної війни, намагалися не згадувати. В розглядуваний період у сприйнятті Великої Вітчизняної війни чітко простежувалася тема героїзму, зокрема партизанської звитяги. А там, де є героїзм і самопожертва, немає місця жертвенності.

Власне, акцент на героїчній звитязі є звичайною реакцією переможців. А.Конфіно писав, що після закінчення Другої Світової війни всі наголошували на героїчній пам'яті: британці – на епічній «битві за Британію», французи і італійці – на рухах опору, навіть держава Ізраїль, яка здається мала небагато героїчності під час війни, у 1959 році заснувала національний День пам'яті про Голокост та його героїзм [12,с.48]. Радше, інтерес має викликати питання, про появу віктимної пам'яті у пізньому Радянському Союзі.

Крім цього, таку меморіальну нечутливість до події, яка просто не могла не залишити значний відбиток на місцевій громаді, мабуть, перш за все варто пояснити формалізмом, який є невід'ємним атрибутом будь-якої масової кампанії, у тому числі і меморіальної. Встановлення пам'ятників та здійснення Perezaxoponeb відбувалося відповідно до радянської політики пам'яті із своїми планами, розпорядженнями, а значить формальними вимогами та їх виконанням. Як часто буває у таких випадках, думки місцевих ніхто не питав. Крім цього, Корюківська трагедія могла кинути тінь на партизанський рух часів війни, та ширше на акцентовану в радянській політиці пам'яті єдність влади, армії та народу у боротьбі із ворогом.

Адже саме за дії партизан нацисти покарали жителів Корюківки. Крім того, громадськість могла пов'язати криваву нацистську розправу із відсутністю допомоги від партизан, а відтак виникали питання, які ставили під сумнів ідею єдності у боротьбі проти фашизму армії, партії та народу.

Олексія Федорова, командира партизанського загону, який здійснив напад на корюківський гарнізон тоді під Корюківкою не було; він прилетить із Москви вночі проти

5 березня. У мемуарах командира знаходимо згадку про тогочасні події: «Розповіді товариші й про найважливіші бойові операції, проведені за нашої відсутності. Найцікавішим і найвіддалішим був наліт на корюківський гарнізон. Не забули наші партизани цього містечка» [10]. Проте про криваву нацистську акцію, яка була вчинена на 2 дні пізніше за партизанський наліт, Федоров просто не згадав. Доконаним залишається той факт, що радянське бачення і потрактування Великої Вітчизняної війни виключало будь-які сюжети, які могли скомпрометувати головні засадничі положення радянського образу війни². Крім цього Олексій Федоров займав важливі посади, був відомою та впливовою людиною, яка керувала із 1968 по 1989 рік Комісією у справах колишніх партизанів при Президії Верховної Ради Української РСР, головним промотором комемораційних кампаній із вшанування партизанського руху. Починаючи із 1960-х років, власне коли Федоров її очолював, це була доволі впливова організація, яка стабільно діставала підтримку та фінансування із самого верху³.

Як вже згадувалося, замість пам'ятника партизана із рушницею і прапором на місці колишнього ресторону, що став місцем найбільшого масового вбивства у Корюківці, у 1977 році був споруджений Меморіал на честь героїчного опору жителів Корюківщини гітлерівським загарбникам. Скульптором меморіалу стала Інна Коломієць – видатний український радянський скульптор та графік [4]. Як і слід було очікувати Меморіал цілком відповідає радянським канонам та стандартам героїки. Пластичною основою скульптурної композиції є чотиригранний моноліт, на якому викарбувані фігури мирних громадян, об'єднані гілками «древа життя», що символізує безсмертя народу [7, с.596].

На тій частині Меморіалу, що мабуть має позначати жертв масового вбивства, скульптор створив композицію із жінок та їхніх дітей (теж жіночої статі), приникших до їхніх рук та постатей. При зображенні фігур барельєфу використані універсальні радянські візуальні мотиви: жінки обкутані у довгі хустки до талії, дівчата – у охайно запнутих хусточках. Зображення чоловіків–партизан теж традиційне для радянської іконографії – до болю нагадує російських селян із картинок війни 1812 року.

Жіночі фігури позбавлені страху, вони дивляться впевнено та спокійно, символізуючи радянських громадян, які піднялися на боротьбу із ворогом, а не безневинних жертв, яким не пощастило народитися саме в Україні саме і під час зіткнення двох тоталітарних систем. Ці люди не бажають за всяку ціну, власне як звичайні люди, врятуватися; персонажі на Меморіалі готові пожертвувати собою і своїми дітьми заради Перемоги. Хоча із їхніх фігур видно, що вони якраз і є звичайними людьми, а не партійними активістами чи активними суспільними діячами.

Чоловіки на іншій частині барельєфу озброєні автоматами і символізують партизан, біля них знаходиться дівчина із рацією. Один із чоловіків на іншій частині барельєфу озброєний сокирою, що має означати, що проти ворога піднялися і млад і стар, та готові використати будь-яку можливість для опору та будь-яку зброю. Поряд із ним поранена жінка, яку підтримує інша жінка. Нарешті останній сюжет композиції зображує сім'ю із батька, матері та дорослого сина–партизана. Мати тримає в руках глечик із молоком для сина. Всього на барельєфі представлено 8 жінок, 6 чоловіків,

² Важливо зрозуміти, що такого роду спрощення і підпорядкування пам'яті про минуле актуальним на певний час образам або наративам є необхідною передумовою становлення будь-якої історичної політики держави. Подібно, індивідуальні та групові пам'яті схильні до трансформації відповідно актуальним і важливим у певний період «соціальним рамкам пам'яті», загальноприйнятій суспільній думці, домінуючому образу минулого, який вилучають влада, ЗМІ, авторитетні суспільні діячі. Наприклад, відомо, що в американському історичному середовищі погляди на Другу світову війну довгий час залишалися такими ж закостенілими, нерухливими та ідеологізованими як і в радянській історичній науці. Разом з тим, це порівняння має на меті продемонструвати лише типологічну подібність побудови будь-якої історичної політики, яка для свого існування має опиратися на певні норми та цінності. Як ці норми та цінності, яким стандартам вони відповідають та в який спосіб виникли – питання, на які очевидно в кожному конкретному випадку треба давати неоднакові відповіді.

³ Цікаво, що в Корюківці є пам'ятник самому Федорову. Його було встановлено на початку 1990-х років на подвір'ї Корюківської ЗОШ І–ІІІ ст. №1, причому за словами свідків вже виготовлений пам'ятник знайшовся випадково під час однієї із господарських перевірок у Корюківці, потім було прийнято рішення його встановити, що і було зроблено.

4 дітей і 1 немовля. Назва композиції «Меморіал на честь героїчного опору жителів Корюківщини гітлерівським загарбникам» підкреслює, що він присвячений в першу чергу едності звичайних людей (жінок), їхніх чоловіків (армія, партизани) та влади, а також їхній готовності принести свідоmu жертву заради Перемоги. Втім, жіночі постаті як такі та дитячі фігурки наголошують на віктимній символіці – діти в юному віці не здатні чинити опір ворогу, а бути лише невинними жертвами.

Меморіал чудово ілюструє намагання поєднати ранню післявоєнну радянську героїку, в першу чергу пов'язану із партизанами (адже Корюківщина – партизанський край) та віктимність, яка стала властивою багатьом радянським меморіалам та пам'ятникам, присвяченим Великій Вітчизняній війні, у 1980–х роках.

На думку Й.Вавржиняк пізня комуністична влада втрачає монополію на артикуляцію минулого, «прогресивна жертвовність» почала замінюватися національною, а офіційні образи війни певною мірою почали узгоджуватися із суспільством [14]. Класичним прикладом цієї тенденції стала Хатинь – дуже символічно насичене місце традиційними національними білоруськими образами та віктимною символікою, яке стало важливим для формування білоруської радянської ідентичності.

Зародження віктимного бачення Другої Світової війни у Радянському Союзі назагал можна пояснити складністю представлення цього періоду лише в героїчних тонах, адже справжній воєнний досвід цієї війни, який часто не містив нічого героїчного, найкраще надається для описання саме в категоріях страждань та втрат. Поєднання репрезентацій Другої Світової війни через зображення героїзму та страждань проявилось в Радянському Союзі в другій половині 1970–х–початку 1980–х років. Незважаючи на всю еkleктичність такого поєднання, що ясно видно на прикладі вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії та його візуальних репрезентацій, воно забезпечувало з одного боку гордість за перемогу (за допомогою образу героїчного), а з іншого боку відображало актуальний воєнний досвід (за допомогою образу віктимного).

Назагал підтверджують цю точку зору найголовніші тексти, написані у 1980–х роках, в яких згадується Корюківська трагедія, а саме збірник «Вінок безсмертя», присвячений українським селам, які були спалені нацистами [1], та «Дзвони пам'яті» за загальною редакцією Ю.Збанацького [3]. Видається, що уваги до страждань і жертв, у них уже не менше ніж героїчних сюжетів. Хоча у «Дзвонах пам'яті» текст Б.Наріжного про Корюківку представлений в основному в межах наративу про партизанські будні, вже у «Вінку безсмертя» у слові до читача Олексій Федоров, який 30 років тому у своїх мемуарах жодним словом не обмовився про тотальне винищення українського містечка, лише в декількох абзацах наголошує на героїчному опорі партизан та населення окупантам: «Спалені фашистськими карателями українські села постають перед історією не просто жертвами кривавого терору окупантів–фашистів. Передовсім, це села–герої, села–борці... Партизанські села символізують нездоланність радянського народу» [1, с.13]. Здебільшого його передмова присвячена жертвам, що зазнали «варварського насильства» та «мученицької смерті». Найсильніше враження на читача цих книг звичайно справляють спогади очевидців. «Вінок безсмертя» також містить спогади партизана Федора Бикова про вшанування пам'яті загиблих корюківчан у 1983 році, 40 років по трагедії.

Хатинь зберігає пам'ять про спалені білоруські села. Схожа ідея з'явилася і в Україні, в Корюківці. Впродовж першої половини 1980–х років розроблявся проєкт і документація будівництва в Корюківці Меморіального комплексу на згадку про 256 спалених сіл України. Ці документи були навіть погоджені, проте за офіційною версією, на заваді будівництва стала Чорнобильська катастрофа. Натомість у 1985 році в Корюківці було посаджено «Парк пам'яті селам Чернігівщини, спаленим німецькими окупантами 1941–1943 рр. в період Великої Вітчизняної війни», в якому збудовано Меморіальний комплекс на честь 1232 воїнів–земляків, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. На гранітних тumbaх можна прочитати списки спалених сіл та загиблих людей.

Поряд із офіційними заходами, які здійснювалися щороку 22 червня та 9 травня, місцева громада традиційно вшановувала пам'ять близьких людей. Проводилися поминки на розкиданих по всьому місті могилах. Разом з тим, неформальні вшанування пам'яті не набрали організованого характеру, а здійснювалися в поминальні

дні, коли люди йдуть на кладовища та доглядають за могилами померлих. Мабуть цьому сприяло і те, що все місто було винищене, а родичі вбитих, які переїхали жити в Корюківку у кінці 1940–х (не більше 200–300 осіб) розчинилися у більшій масі пришого населення, яке отримало роботу на фабриці технічних паперів, обладнання з якої було привезено із Німеччини.

Чи можна сказати, що офіційна радянська пам'ять репресувала локальну пам'ять корюківчан про трагедію 1–2 березня 1943 року? Без проведення додаткового дослідження та інтерв'ювання про це сказати немає можливості, але навіть незважаючи на сильний контраст між партизанською героїкою у дійсним горем, понесеною корюківською спільнотою протягом усієї II Світової війни, можливість публічного вираження горя та скорботи залишалася. Ця подія не була замовчувана на рівні локальної спільноти. Крім того, незрозуміло наскільки пам'ять про масове вбивство 1943 року була поширеною, зважаючи на відсутність чітко визначених офіційних комеморацій трагедії.

Список використаних джерел

1. Вінок безсмертя: Книга–меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (керівник колективу авт.–упоряд.) та ін. – К.: Політвидав України, 1987. – 578 с.
2. Цит. за Д.Веденєєв. Кров і попіл Корюківки // «Дзеркало тижня. Україна». – 2011. – 25 лютого.
3. Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Київщини, знищеними фашистами у роки війни. – К.– «Радянський письменник». – 1985. – 206 с.
4. Коломієць Інна. Альбом. – К., 1983.
5. Конрадова Н., Рылева А. Герои и жертвы. Мемориалы Великой Отечественной «Неприкосновенный запас» 2005, №2–3(40–41) // <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ko16.html>. Сайт відвідано 23 січня 2012 р.
6. Мартиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року. Довідник / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківська районна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд.: С.В. Бутко, О.О. Толкачова; Відп. ред.: Р.І. Пилявець. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. У друці, цитується із дозволу авторів.
7. Памятники истории и культуры УССР. Каталог–справочник. – К.: Наукова думка. – 736 с.
8. Партизанське підпільна боротьба в Україні 1941–1944 роки. Історія, люди, пам'ять. К.: Парламентське видавництво, 2011. – 496 с.
9. Устименко В. Корюківка – моя і наша. – К.: Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2007. – 276 с.
10. Федоров А. Подпольный обком действует // http://militera.lib.ru/memo/russian/fedorov_af1/09.html.
11. Указ Президента України № 925/2011 «Про заходи у зв'язку з 70–ми роковинами Корюківської трагедії» // <http://www.president.gov.ua/documents/14008.html>. Сайт відвідано 23 січня 2012 р.
12. Confino A. Remembering the Second world War, 1945–1965: Narratives of Victimhood and Genocide // *Cultural Analysis*. – 2005. – №4. – P.46–75.
13. Matsuda M. The Memory of the Modern. – New York: Oxford Univ. Press. – 1996.
14. Wawrzyniak J. Negotiating the Nation's Official Past: The Politics of Commemorating of WWII in Communists Poland // <http://www.newschool.edu/tcds/Wawrzyniak.pdf>
15. Zaremba M. Komunizm, Legitymizacja, Nacjonalizm: Nacjonalistyczna Legitymizacja Wladzy Komunistycznej w Polsce. Warszawa, 2001.

Огиенко В.И. Корюковская трагедия 1943 года: мемориализация и официальные репрезентации

Исследуются официальные репрезентации Корюковской трагедии 1943 года в коммунистической и независимой Украине с перспективы политики коммеморации.

Ключевые слова: Корюковская трагедия 1943 года, мемориализация, репрезентации.

Ogienko, V.I. Koryukovka tragedy 1943: memorialization and official representations

The paper discusses the official representations of Koryukivka tragedy 1943 in communist and independence Ukraine from the perspective of politics of commemoration.

Key words: Koryukovka tragedy 1943, memorialization, commemoration, representations.